

УДК 94+82-94(091)(477)

**“Я УЧЕНЬ АКАДЕМІКА ІВАНА КРИП’ЯКЕВИЧА, ВЧИТЕЛЕМ
ЯКОГО БУВ АКАДЕМІК МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ”:
СПОМИНИ ПРО ВЧЕНОГО-ІСТОРИКА МИКОЛУ КРАВЦЯ**

Ольга МАЛЮТА

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
кафедра україністики
проспект Перемоги, 34, м. Київ, 03170, Україна
e-mail: maliutaov@gmail.com

Уперше почула виступ професора Миколи Миколайовича Кравця 24 січня 1996 р. під час урочистостей на відкритті меморіальної дошки на готелі “Савой” (нині “Україна”), де 2 лютого 1919 р., у тодішній столиці УНР – Вінниці, перебувала Рада Народних Міністрів УНР. Невдовзі, за рік по тому, навесні 1997 р. вчений репрезентував історичний факультет Вінницького педагогічного інституту на обласній олімпіяді з історії, переможцем якої я стала. Тоді вже мала змогу роздивитись статечного на вигляд пана, зрілого віку й дуже інтелігентної зовнішності, який по-дружньому, але дуже втаємничено, мовчки поглядав, як школярі розв’язували непрості для них завдання з історії. Через півроку вже як студентка історичного факультету тоді вже Вінницького педагогічного університету одразу ж у перші дні навчання я знову побачила усміхненого, з мапою в руках, ученого-історика Миколу Миколайовича Кравця, що йшов мені назустріч. Відтоді минуло понад двадцять років, та досі я пам’ятаю професора саме таким.

Історик М. Кравець упродовж тридцяти років керував катедрою всесвітньої історії Вінницького державного педагогічного університету, хоча на момент мого навчання на факультеті завідувачем цієї катедри був лише чотири роки. Студенти мого року навчання вступали до університету на спеціальність “Всесвітня історія”, тому дисципліни цієї катедри були базовими. Професор М. Кравець викладав студентам третього курсу історичного факультету дисципліну “Історія нового часу країн Європи та Америки”. Лекції вченого були цікаві, змістовні, певною мірою академічні. Професор вільно володів матеріалом, лише, рекомендуючи довгі списки академічних видань до кожної теми, часом послуговувався маленьким папірцем з їх переліком. Направду, він справляв враження академічного вченого, який мав глибинний погляд на світову історію. Тоді спадало на думку, що його місце в академічному кабінеті наукової установи, бо він справжній дослідник. Я ще не знала наукових праць М. Кравця й того, що він багато років свого життя присвятив академічній науці. Вражало, що перелік літератури, рекомендованої студентам для підготовки семінарів, започатковували “Всесвітня історія” М. Грушевського та “Всесвітня історія” його вчителя

І. Крип'якевича. По тому йшов детальний список переважно академічних видань з історії нового часу різних країн світу. Попри нерозуміння студентів, чому праці всесвітньої історії М. Грушевського та І. Крип'якевича загальнообов'язкові, професор щоразу невтомно й наполегливо пропонував їх опрацювати. Цей факт згадувала постійно, усвідомлюючи, як цінував Микола Миколайович Кравець свого вчителя, його й свою належність до наукової школи, академічної науки й лише з роками стала розуміти, що так у науці засвідчувалось відчуття тяглості у середовищі наукової спільноти.

Професор М. Кравець народився на Холмщині й ніколи цього не приховував. З болем та неприхованим смутком згадував домовленості після Кримської конференції між Польщею та урядом радянської України про обмін і насильницьке синхронне переселення поляків та українців, операцію “Вісла”, що змінили, а може навіть зламали життя його родини, яку вимушено перемістили з малої батьківщини на терени Дніпропетровщини. У той момент голос професора змінювався, в очах зринав глибокий сум, при цьому відчувалась особиста трагедія вимушеної втрати частини української землі. Коли мова йшла про його рідну Холмщину, М. Кравець наголошував, що він, як і академік М. Грушевський, народилися у цьому краї. Його вчитель І. Крип'якевич також мав зв'язки з Холмщиною. Пращури Крип'якевича по батьковій лінії були греко-католицькими священниками Холмської єпархії у Холмі Грубешівського повіту, по лінії матері – мали парохії у Грубешові й сусідніх селах. Власне Петро Крип'якевич у 1860–1870-х рр. навчався в гімназії Холма, де кілька років до того вчителював батько М. Грушевського. Згодом уже історик І. Крип'якевич чимало писатиме про Холмщину. Усі вчені – М. Грушевський, І. Крип'якевич, М. Кравець керували (а водночас мали можливість різного часу творити власну наукову школу) катедрами історії Львівського університету. М. Грушевський очолював катедру загальної історії, І. Крип'якевич та М. Кравець – історії УРСР. Між цими вченими відчувался постійний нерозривний зв'язок, певна спорідненість і наукова спадкоємність.

Першою працею історика М. Кравця, яку я прочитала практично після знайомства з ним, було дослідження “Іван Франко – історик України”. Тоді я відкрила для себе Івана Франка як надзвичайно талановитого вченого, творчістю та постаттю якого цікавлюсь досі. Прочитавши, звісно, поділилась зі своєю подругою, яка, як з'ясувалось, мешкала в одному під'їзді з професором М. Кравцем. Досі пам'ятаю її відповідь на почуте: “Він глибоко знає Івана Франка й працював у Франковому університеті Львова. І взагалі, “Лис Микита” та “Фарбований лис” – це дві зовсім різні лисиці Івана Франка. Мене цього сусід змалечку навчив”. Очевидно, дослідження таких тонкощів не спадало мені на думку, оскільки у школі ми вивчали лише “Лиса Микиту”, тоді як “Фарбований лис” вдома споглядав з обкладинки дитячої кольорової книжечки. Згодом зрозуміла, що І. Франко – письменник-символіст, алегоричні твори якого змушували задуматись, а історичні сюжети – глибше цікавитись минувиною

й досліджувати джерела. Відтоді досить часто у своїх дослідженнях послуговувалась публіцистичною та історичною спадщиною І. Франка.

Року 1999 студенткою другого курсу мене призначили старостою наукового гуртка з історії України (наук. кер. доц. М. Лихогляд). Уже наступного року професор М. Кравець наполіг на тому, щоб я поєднала обов'язки старости двох наукових гуртків – історії України та всесвітньої історії. Гурткова робота була плідна: опрацьовували величезну кількість нових джерел і профільних наукових журналів, вивчали нові проблеми в науці та, зрештою, цікавими були наукові зустрічі й дискусії студентів усіх курсів історичного факультету, багато з яких згодом стали науковцями. Працюючи над вибором тем із всесвітньої історії для роботи гуртка під керівництвом М. Кравця, непомітно для себе я вчилась аналізувати, систематизувати, визначати справжнє й вагоме, вирізняти головне. Спілкуватися з професором було просто й легко, та в моменти вибору я завжди відчувала, що історик намагався вплинути на результат. Звісно, у вченого був величезний життєвий досвід, та молодість завжди обирає по собі, часто всупереч, часом не дослухаючись, що до неї говорять.

Чи вплинув на мене, на мій науковий вибір учений-історик М. Кравець? Певною мірою так. З Малої академії наук я мала тему наукових студій. Предметом мого дослідження стало товариство “Просвіта”. Усі роки навчання в університеті я різнобічно вивчала мою наукову проблему, розширюючи хронологічні рамки й ареал студій. На четвертому курсі я вивчала генезис та діяльність “Просвіти” періоду Австро-Угорської імперії (1868–1914) на кафедрі всесвітньої історії. Разом із темою я обрала наукового керівника, який був молодим, демократичним і, на мою думку, повинен був найменше заважати моїм науковим дослідженням. Та в день захисту виявилось, що рецензентом моєї роботи став не науковий керівник, а завідувач кафедри, професор М. Кравець. Після захисту курсової роботи, всупереч правилам університету, він подарував мені мою роботу разом із власноруч написаною дуже позитивною рецензією. Та тільки тепер, горгаючи підготований в університеті збірник на його пошану, до 90-річчя від часу уродин, розумію, що історик М. Кравець був фахівцем у моїй науковій проблемі, бо більшість статей, які довелося опрацювати, написав він. Проте ім'я вченого було приховане за безліччю псевдонімів. Період вивчення моєї наукової проблеми у розрізі спеціалізації кафедри всесвітньої історії (до того спрямовував науковий керівник попередніх моїх досліджень доц. Лихогляд М. Ф.), як згодом виявилось, став найважливішим для подальших студій, сприяв тому, що в дисертаційний період я погодилась на досить складне вивчення теми у контексті впливу громадської організації на державотворчі процеси й формування державницького потенціалу від витоків виникнення “Просвіти”, реалізації його в національно-визвольних змаганнях. Несподівано для мене період нового часу не просто глибоко залишився у пам'яті, він визначив моє наукове майбутнє. Відтоді мої наукові інтереси були тісно пов'язані з ХІХ ст. Досі згадую, як після однієї зі своїх лекцій на могому потоці, професор підійшов до мене, запропонував свою наукову співпрацю, зауважуючи: “Я учень академіка Івана Крип'якевича, вчителем якого був академік Михайло Грушевський”. По тому

вчений постійно клопотався про моє наукове майбутнє й постійно радив, який вибір зробити, навіть пропонував свої рекомендаційні листи. Та, на жаль, свій вибір теми дисертації я самостійно зробила на четвертому курсі університету.

Історик М. Кравець у 1990-х роках стояв біля витоків відродження “Просвіти” на Вінниччині. За спогадами очевидців, він часто їздив з хором місцевого товариства піднімати національний дух та свідомість населення області. Учений мав абсолютний слух, гарний голос. Та, на жаль, мені жодного разу не пощастило почути пісні у його виконанні. Проте його постійними слухачами ставали сусіди, що були свідками репетицій історика. Маючи поважний вік, професор постійно дбав про своє здоров’я, вів здоровий спосіб життя, щодня робив піші прогулянки на великі віддалі, розуміючи, що науку можуть творити лише здорові люди.

М. Кравець був знаковою постаттю в історичній науці, вольовим і людяним, доброзичливим, одним із небагатьох у часи мого навчання справжніх докторів історичних наук на факультеті, та й, власне, у місті. Попри поважний вік, професор М. Кравець мав добру пам’ять. Пригадую, як на зорі моєї трудової діяльності у Вінницькому педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, мені, молодому асистентові катедри філософії, а водночас аспірантці відділу історії української культури Інституту історії України НАН України спало на думку підготувати статтю про вченого-історика М. Кравця до академічного видання “Українські історики”. Первинним джерелом до роботи мала стати розроблена у відділі та заповнена істориком анкета. Натомість професор М. Кравець запропонував мені коротенький варіант своєї біографії, що досі зберігається у моїй течці. Тоді мій допис до згаданого видання не знадобився, бо колега з відділу мене випередив. Цікаво, що історик наполегливо та ретельно заповнив анкету для нього й власноруч написав матеріяли для мене. Однак готувати допис про відомого вченого припало на дуже відповідальний для мене час: я достроково підготувала свою кандидатську дисертацію, встигла пройти передзахист й доопрацьовувала роботу до захисту. Водночас доводилося постійно викладати й часом двічі на тиждень їздити до Києва. Природно, що за тих обставин, про час і місце обумовленої наперед зустрічі з професором М. Кравцем я згадала через декілька годин по тому, коли за домовленостями зустріч вже мала б відбутись. Заскочена зненацька під час роботи над документами в обласному архіві, я побачила сімдесятишестирічного вченого, який якимось відшукав і наздогнав мене, чемно нагадав про зустріч і віддав спеціально підготовані матеріяли. То була, на жаль, наша остання бесіда-зустріч. По тому ми часом бачились на перервах між парами, та й то лише до серпня 2005 р. Неопублікована тоді стаття-допис про вченого-історика М. Кравця й досі змушує пам’ятати й вимагає віддати свою данину пам’яті цій непересічній людині, великому патріотові України.

М. Кравець не завжди мав можливість займатись улюбленими темами в науці, мусив приховувати свої погляди й наукові інтереси в історії України за здобутками світової історії. Це спонукало його дивитись на історію, науку, життя

глобально, тому він чітко вмів обирати головне. Учений любив працювати з молоддю, у якій бачив майбутнє України. Він хотів прислужитись розквіту власної держави своїми знаннями з історії й економіки, навіть намагався не брати утримання від держави, вважаючи, що цим дасть змогу країні, доки вона молода, розвивати економіку. Торуючи терни наукового життя, незважаючи на його перипетії, М. Кравець став відомим й авторитетним в Україні та далеко за її межами вченим, на якого зважали всі. Виховуючи покоління студентської молоді, істориків, він, як батько, зумів прищепити любов до науки та виховати відданого їй єдиного сина-лікаря, визнаного світовою наукою фахівця у галузі молекулярної біології та генетики. Мрією вченого-історика М. Кравця було бачити незалежну соборну квітучу Україну, якій він завжди віддавав значну частку своєї праці, здобутків й знань .